วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ความท้าทายในการใช้เทคนิคการเล่าเรื่องสำหรับการทำงานวิจัยกับผู้สูงอายุ

Challenges in the Application of Narrative Techniques for Conducting Research on the Elderly

ฐาณิดาภัทฐ์ แสงทอง *
สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์), อาจารย์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สิริรัตน์ บำรุงกรณ์
สส.ด. (การบริหารสังคม), อาจารย์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Corresponding Author E-mail: jutarat.sae@psu.ac.th

Received: *December 9, 2021*
Revised: *December 29, 2021*
Accepted: *December 29, 2021*
Available: *December 30, 2021*

Abstract

Apply narrative research tools as a research method that can be applied to the elderly perfectly. Intensive transcription of narratives from people who have experienced a particular subject of the research techniques that can create a new phenomenon for society. The use of storytelling techniques with older people through telling stories about they have progressed through each age group or other experiences can be considered a challenge for researchers who need to be informed. It occurs in different ways that researchers will be able to apply narrative techniques as part of conducting research for the elderly. Applying of the family tree relational perspective tool. (Genograms/Family Tree), eco perspective through eco map and identity context perspective through life history line (Time series).

Challenges for researchers were (1) the ability to comprehend concepts and issues; (2) to study in building relationships with the elderly; (3) the ability to listen attentively, and (4) the ability to draw conclusions and write analyzes. These are challenges that require skill training to become proficient. Challenges for older adults include (1) the ability to review stories and convey life experiences; (2) storytelling skills/language/speaking/communication skills; (3) the skills to give meaning to experiences in and (4) the ability to

understand and accept and learn experiences that occur in life and to be able to coexist peacefully with the past. Thus, the heart of this are the challenges researchers and older adults will face. The must pass with pride as well Ultimately, using storytelling techniques with older people can empower older people and researchers by the nature of the conversation.

Keywords: Elderly, New Challenges, Narrative Research

บ ท คั ด ย่ อ

ประยุกต์ใช้เครื่องมือในการวิจัยเรื่องเล่า (Narrative) เป็นวิธีวิทยาการวิจัยที่สามารถนำมาใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างลงตัว การถอดเรื่องเล่าจากผู้ผ่านประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งมาอย่างเข้มข้นถือว่าเป็นเทคนิคหนึ่งสำหรับการวิจัยที่สร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้แก่สังคมได้ ซึ่งการใช้เทคนิคเรื่องเล่ากับกลุ่มผู้สูงอายุโดยผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวของการก้าวผ่านแต่ละช่วงวัยหรือประสบการณ์อื่น ๆ นั้นถือได้ว่าเป็นการสร้างความท้าทายให้แก่ผู้วิจัยที่ต้องเป็นผู้รับสาร ทั้งนี้ บทความนี้มุ่งถอดความท้าทายที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ที่นักวิจัยจะได้รับสำหรับการนำเทคนิคเรื่องเล่า (Narrative) มาเป็นส่วนในการดำเนินการวิจัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยการประยุกต์ใช้เครื่องมือแบบมุมมองเชิงความสัมพันธ์ของแผนผังครอบครัว (Genograms/Family Tree)มุมมองเชิงนิเวศผ่านแผนผังนิเวศ (Eco map) และมุมมองบริบทเชิงตัวตนผ่านเส้นแสดงประวัติชีวิต (Time series)

ประเด็นความท้าทายสำหรับนักวิจัย ได้แก่ (1) ความสามารถในการจับใจความและประเด็นสำคัญ (2) ศึกษาในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ (3) ทักษะการฟังอย่างมีสติ (4) ทักษะในการสรุปเขียนวิเคราะห์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นความท้าทายที่ต้องฝึกฝนทักษะให้เกิดความเชี่ยวชาญ ส่วนความท้าทายสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ (1) ความสามารถในการทบทวนเรื่องราวและถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต (2) ทักษะในการเล่าเรื่องหรือทักษะทางภาษา/การพูด/การสื่อสาร (3) ทักษะในการให้ความหมายกับประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง และ (4) ความสามารถในการเข้าใจและยอมรับรวมถึงเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกับอดีตได้อย่างสันติได้ ดังนั้น หัวใจสำคัญนี้เป็นข้อท้าทายที่นักวิจัยและผู้สูงอายุจะต้อง

ก้าวผ่าน
ด้วยความภาคภูมิใจเช่นกัน ท้ายที่สุดแล้วการใช้เทคนิคเรื่องเล่ากับผู้สูงอายุสามารถเสริมพลังให้ตัวผู้สูงอายุและนักวิจัยได้โดยธรรมชาติของบทสนทนา

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, ข้อท้าทายใหม่, งานวิจัยเรื่องเล่า

ความเป็นมาของปัญหา

เมื่อถามถึงกระบวนการในการแสวงหาความรู้ในมิติต่าง ๆ มีหลากหลายตามศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกิดการเรียกร้ององค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง การแสดงหาความรู้ความจริงบทโลกนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคก่อนทันสมัย (pre-model) ยุคทันสมัย (model) และยุคหลังความทันสมัย (pro-model) (นิภา ศรีไพโรจน์. 2555) ซึ่งแต่ละยุคก็สะท้อนพัฒนาการในการแสวงความรู้หรือการหาคำตอบที่แตกต่าง โดยในยุคแรก ๆ เป็นการเน้นในเชิงวิทยาศาสตร์ของการหาคำตอบ ทุกอย่างสามารถตรวจพิสูจน์ได้ ทุกอย่างมีการพัฒนาสู่การวิธีการแสวงหาความรู้ที่มีความละเอียดโดยไม่สามารถหาคำตอบได้ในเชิงวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว จึงเริ่มมีการขยับจากการค้นกาคำตอบเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มาเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมด้วย ทั้งนี้ การขยับของวิธีการแสวงหาความรู้นำสู่รูปแบบอื่น ๆ ที่หลากหลายขึ้นในยุคปัจจุบันที่มีความเป็นสังคมทันสมัย (pro-model) วิธีการแสวงหาความรู้เชิงลึกในศาสตร์ทางสังคมศาสตร์เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น วิธีการแนวเรื่องเล่า (Narrative) หรือวิธีแนวประวัติชีวิต (Life History) ซึ่งเมื่อมองเป็นการแสวงหาความรู้ในรูปแบบวิจัย (พัฒนภาณุ ทูลธรรม. 2563) วิธีการเหล่านี้ก็จะบรรจุไว้ในวิจัยเชิงคุณภาพที่สะท้อนแนวปรากฏการณ์นิยมและกระบวนทัศน์การตีความและสามารถการกำหนดสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่อธิบายในอีกวิธีการหนึ่งได้อย่างน่าสนใจ

วิธีการแนวเรื่องเล่า (Narrative) หรือวิธีแนวประวัติชีวิต (Life History) เป็นวิธีวิทยาการวิจัยที่ยังไม่แพร่หลายและเป็นที่นิยมในสังคมไทยมากนักในยุคแห่งการเรียนรู้ช่วงแรก (ยุคก่อนทันสมัย) (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2552). เนื่องจากไม่สามารถให้คำตอบที่เป็นเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ และเทคนิคนี้การวิจัยที่ต้องใช้ระยะเวลาและความละเอียดในการถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่การวิเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้ชุดใหม่ที่มีคุณค่า (เอกกนก พนาดำรง. 2556) ด้วยความละเอียดของการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงส่งผลให้นักวิชาการส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้เทคนิคเรื่องเล่ากันมากนัก แต่ความเป็นจริงแล้วเทคนิคเรื่องเล่าเป็นความรู้แบบใหม่ในงานวิจัยที่มีเสน่ห์และมีข้อท้าทายเป็นอย่างมากทั้งในตัวของผู้เล่าเรื่องราว (ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย) และตัวของผู้รับฟังการถ่ายทอดเรื่องราว (นักวิจัย) โดยเฉพาะการนำเทคนิคนี้ไปใช้กับผู้สูงอายุที่มีความรู้ และมีศักยภาพ

ในตนเอง จะยิ่งทำให้ข้อมูลที่ได้รับฟังผ่านคำบอกเล่าของประสบการณ์ในช่วงชีวิตของผู้สูงอายุมีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อลูกหลานในรุ่นต่อ ๆ ไป

เมื่อพูดถึง "ผู้สูงอายุ" (Aging) ในปัจจุบันต้องมีอีกคำหนึ่งที่ตามมา คือ สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) นั่นแปลถึงระดับของการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างทางประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงอายุ (Aging Society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 แล้วสูงขึ้นอย่างรวดเร็วใน 10 ปี ต่อมา โดยปัจจุบันขยับเป็นระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เพราะมีจำนวนผู้สูงอายุ หรือมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และอายุ 65 ปี ในอัตรามากกว่าร้อยละ 14 ขึ้นไป และคาดการณ์ว่าในอีก 10 กว่าปี พ.ศ. 2576 จะเข้าสู่การเป็น "สังคมสูงอายุระดับสุดยอด" (Super -aged Society) คือ มีสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในอัตราร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (นิตยาพร ทองเพรช และคณะ, 2563) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมของลักษณะประชากรในพื้นที่สาธารณะได้อย่างชัดเจน ผู้สูงอายุจะกลายเป็นกลุ่มหลักที่สามารถพบเจอได้ในทุกพื้นที่ เป็นกลุ่มที่วัยแรงงานปัจจุบันต้องทำงานร่วมด้วยเป็นหลัก ซึ่งการส่วนนี้เป็นเหตุปัจจัยหลักของการปรับตัวของกลุ่มคนวัยอื่น ๆ ที่ต้องต้องเรียนรู้ในการทำงานร่วมกับผู้สูงอายุในหลักหลายรูปแบบ ส่วนผู้สูงอายุก็ต้องเรียนรู้จากวัยอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

ท้ายที่สุดแล้วการค้นหาคำตอบผ่านกรรมวิธีเดียวอาจจะไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุอย่างเช่นอดีตแล้ว อาทิ การแสวงหาคำตอบผ่านการวิจัยแบบปฏิฐานนิยม ในลักษณะแบบสอบถามหรือแบบทดสอบต่าง ๆ อาจจะไม่เอื้ออำนวยต่อการให้ข้อมูล ขณะที่การสัมภาษณ์ตามกรอบแบบโครงสร้าง หรือกึ่งโครงการที่นักวิจัยกำหนดออกแบบอาจจะเป็นกรอบสำคัญทางความคิดในการถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างอิสระของผู้สูงอายุก็ได้ อนึ่ง ผู้เขียนไม่ได้สนับสนุนวิธีการวิจัยในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง แต่ผู้เขียนพยายามสะท้อนในอีกแง่มุมของกรรมวิธีการแสวงความรู้ที่ตอบโจทย์สำหรับผู้ให้ข้อมูลและบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน เพื่อการได้มาซึ่งคำตอบทางสังคมในอีกมิติหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของบทความชิ้นนี้มุ่งอธิบายการประยุกต์ใช้เครื่องมือในการวิจัยแนวเรื่องเล่า (Narrative) กับผู้สูงอายุ ที่เป็นอีกมิติหนึ่งของวิธีการแสวงความรู้ความจริงในยุคหลังทันสมัยนี้ ซึ่งสามารถสร้างความท้าทายให้แก่นักวิจัย

ในฐานะเครื่องมือการวิจัย ผู้เขียนมุ่งอธิบายการใช้เทคนิคเรื่องเล่า (Narrative) ผ่านเครื่องมือหลักในการเก็บรวบข้อมูล อาทิ แผนผังครอบครัว แผนผังนิเวศ และเส้นประวัติชีวิต โดยการปรับใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นผู้ที่มีความรู้ มีศักยภาพ (Active Aging) และประสบการณ์ชีวิต สามารถดูแลตนเองได้และดูแลช่วยเหลือผู้อื่นได้บ้างในบางกิจกรรม (มูลนิธิสถาบันการวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส. ผส). 2563) เพื่อสะท้อนให้เห็นความท้าทายของนักวิจัยผ่านการใช้เทคนิคแนวเรื่องเล่า (Narrative) กับความอิสระในการเล่าเรื่องของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุกับเทคนิคการเล่าเรื่อง (Narrative)

ความสูงอายุเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะพัฒนาการไปอย่างช้า ๆ ตามกาลเวลาที่ผ่านไป หรือตามอายุที่เพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจากร่างกายที่ถูกใช้งานมานานจนเกิดความเสื่อมสภาพหรือความล้มเหลวของเซลล์และระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ (จุฑารัตน์ แสงทอง. 2555)ทั้งนี้ความสูงอายุก็มีจุดสิ้นสุดอยู่ที่การเสียชีวิตหรือหมดลมหายใจ วัยสูงอายุเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ หน้าที่การงานทางสังคม การสูญเสียระบบความจำที่เชื่องช้า ระบบการได้ยิน การฟัง ระบบการเคลื่อนไหว การเดินเหิน และระบบอวัยวะภายในต่าง ๆ การเสื่อมถอยที่เกิดขึ้นกับวัยผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (เลิศวัลลภ ศรีษะพลภูสิทธิ และ ธมนพัชร์ ศรีษะพลภูสิทธ,2556) แต่ภายใต้สภาพร่างกายที่ถดถอยในวัยสูงอายุนี้กลับเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่ายิ่งของสังคม เนื่องจากวัยสูงอายุถือเป็นที่มีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายเหมาะแก่การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ให้แก่ลูกหลาน เยาวชนรุ่นหลังได้นำมาปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไป

การสร้างสรรค์งานวิจัยที่ใช้เทคนิคแบบเรื่องเล่า (Narrative) กับผู้สูงอายุเพื่อเป็นเครื่องมือในการช่วยถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ในอดีต และความทรงจำที่มีคุณค่าให้ปุถุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ถือได้ว่าเป็นการให้คุณค่าในความเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงใช้พลังภายในตนให้เกิดประโยชน์ โดยที่เมื่อกล่าวถึงผู้สูงอายุนั้นสังคมก็จะมองว่าเป็นวัยที่จะต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงลูกหลาน แต่ผู้สูงอายุในปัจจุบันกลับไม่ปล่อยให้ศักยภาพ หรือพลังในตัวเองนั้นหมดไป แต่กลับมาใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งมุมมองทางความคิด การตัดสินใจในแต่ละช่วงชีวิต การพลัด

เปลี่ยนช่วงวัย ประสบการณ์ของชีวิตในแต่ละด้าน และแรงบันดาลใจต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นความรู้สึก ความคิดภายใน และความเชื่อของผู้สูงอายุ ซึ่งถ้าสิ่งเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องจากตัวผู้สูงอายุเองแล้วจะทำให้เรื่องราวที่ได้ผ่านการถ่ายทอดนั้นมีคุณค่า มีจุดเด่น และมีเสน่ห์ และที่สำคัญยังช่วยเพิ่มคุณค่าในตัวเองให้กับผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครให้มีพลังในการทำงานต่อไป

การปรับใช้วิธีการแนวเล่าเรื่องในการวิจัยกับผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งในการให้อิสระภาพแห้งการเล่าเรื่องของตนเองผ่านการสื่อสารที่ทรงพลัง เรื่องเล่าเป็นการกระทำทางสังคม หรือการเคลื่อนไหวไปตามบริบททางสังคมที่ผู้เล่าเป็นผู้กำหนด ซึ่งเป็นเรื่องเล่าผ่านประสบการณ์ที่มีตลอดชีวิตของผู้สูงอายุด้วยใช้เรื่องเล่าเป็นเครื่องมือในความพยายามเข้าถึงความทรงจำที่ผสมผสานระหว่างสิ่งที่ผู้สูงอายุ (ผู้เล่า) เชื่อว่าเกิดขึ้น (Facts) และสิ่งที่ผู้สูงอายุ มองว่า มันมีความหมายอย่างไรกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Facilities) กับตัวเรื่องเล่าซึ่งเป็นความจริงสำหรับผู้สูงอายุในฐานะผู้เล่า (Narrative Truth) เรื่องเล่าสามารถสะท้อนทั้งข้อเท็จจริงและความหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นได้อย่างลงตัว ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าเรื่องราวที่เป็นจริง (Stories That Are Believed) จึงเป็นสิ่งที่ซับซ้อน โดยเรื่องเล่าที่ถูกถ่ายทอดจะเริ่มจากการมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจริงในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยผู้เล่าตีความและเลือกเก็บไว้ในความทรงจำ กลายเป็นประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุซึ่งถูกนำมาบอกเล่าอีกครั้ง ในขณะที่นักวิจัยกับผู้เล่าเรื่องสนทนากัน เรื่องราวต่าง ๆ ก็จะถูกสร้างขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์และความเข้าใจที่เกิดขึ้นระหว่างกันต่อจากนั้นผู้วิจัยจะนำเรื่องเล่าของผู้เล่าเรื่องมาตีความและเขียนเป็นเรื่องราวผ่านกระบวนการที่เรียกว่าการวิเคราะห์เรื่องเล่า (Moen, 2006 อ้างถึงใน กฤษดา ปั้นเอี่ยม. 2561)

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์เรื่องเล่าของผู้สูงอายุผ่านการทำงานวิจัยกับกลุ่มผู้สูงอายุทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยปริมาณ และงานวิจัยผสานวิธีถือได้ว่าเป็นเรื่องลำบาก และสร้างความท้าทายในการทำงานในกลุ่มวิจัยอื่น ๆ เพราะผู้สูงอายุกำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายทั้งการฟัง การมอง และความจำ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุจากที่เคยใช้ในลักษณะของการถามตอบ แบบตรงไปตรงมาซึ่งสร้างความอึดอัดในกระบวนการคิดและการตอบของผู้สูงอายุ แต่ถ้าปรับเปลี่ยนมาเป็นการ

เปิดพื้นที่ให้โอกาสผู้สูงอายุได้บอกเล่าเรื่องราวของตนเองที่ผ่านมา โดยใช้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการบอกเล่าในใช้เทคนิคเรื่องเล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกอิสระต่อการถ่ายทอดด้วย และยังสร้างความท้าทายให้กับนักวิจัยได้

บทความนี้เป็นข้อสรุปที่เกิดขึ้นจากการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ลุ่มลึก (In-depth interview) และแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) กับผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุประจำศูนย์บริการสาธารณสุขร่มเกล้า 45 ลาดกระบัง ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นอาสาสมัครในศูนย์บริการสาธารณสุขนี้ ประกอบกับการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุประจำชุมชนไว้เพื่อการร่วมกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น รำวง ออกกำลังกาย สวดมนต์ และเรียนรู้ทางวิชาการ กรณีที่นักวิชาการเข้ามาอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ยังมีกิจกรรมในการรับประทานอาหารร่วมกันและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตกันผ่านการสนทนาระหว่างพักกิจกรรม โดยใช้แบบพี่สอนน้อง น้องปรึกษาพี่ การที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันเองในชมรมมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุมีสังคม ลดความเครียดจากการเข้าสู่วัยชรา และเกิดการยอมรับในตนเองอย่างเห็นได้ชัดเจน

ฐานคิดของวิธีการแนวเรื่องเล่า (Narrative Approach)

การใช้วิธีวิทยาการวิจัยเรื่องเล่ามาใช้เป็นวิธีวิทยาหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การพยายามต้องการให้ผู้เล่าได้สะท้อนความคิด และย้อนมองถึงประสบการณ์ที่มีคุณค่าในตัวเอง โดยมุมมองของวิธีการศึกษาเรื่องเล่า (Narrative Approach) นั้นมีรากฐานความคิดมาจากกระบวนทัศน์สร้างสรรค์สังคม วิธีการศึกษาเรื่องเล่าปฏิเสธความเชื่อในความเป็นวัตถุวิสัยของความจริง ตั้งข้อสงสัยกับความเชื่อในเรื่องความเป็นกลางหรือการปราศจากอคติของความรู้ (กฤษดา ปั้นเอี่ยม. 2561) รวมทั้งทั้งคำถามกับวิธีวิทยาการวิจัยที่ยังคงวนเวียนอยู่กับการสร้างความรู้ต่อยอดจากความรู้ชุดเดิมซึ่งเท่ากับเป็นการผลิตซ้ำความคิดความเชื่อที่วางอยู่บนพื้นฐานของการสร้างกฎเกณฑ์แห่งความเป็นปกติทั้งในส่วนของแบบแผนของพฤติกรรม และโครงสร้างสังคม

การใช้วิธีการเรื่องเล่าในงานสังคมสงเคราะห์เกิดจากความเชื่อในหลักการเรื่องความเคารพในความเป็นมนุษย์ว่า ไม่มีใครจะเข้าถึงและเข้าใจชีวิต

ความคิดภายในแต่ละคนได้เท่าตัวเจ้าของชีวิตเอง การที่เจ้าของเรื่องจะเป็นผู้หวนคำนึงถึงอดีตและยอมเผยแพร่เรื่องราวเหล่านั้นผ่านการเล่าเรื่อง จนเป็นกระบวนการเสวนาที่มีพลัง ทำให้เจ้าของเรื่องได้มีโอกาสทบทวนบทเรียนในชีวิตตนเอง มองเห็นตนเองใหม่อีกครั้งผ่านผ่านความคิดและบริบทชีวิตของปัจจุบัน กระบวนการมองย้อนกลับเข้าไปในชีวิตและเลือกที่จะสื่อสารใหม่ สำหรับผู้ใช้บริการจำนวนหนึ่งที่ผ่านพ้นการเผชิญหน้ากับอดีตของตน ด้วยการสะท้อนประสบการณ์และเรื่องราวที่มีความหมายตามที่ตนต้องการ อาจส่งผลให้เจ้าของเรื่องได้ทำความเข้ากับตนเองใหม่ และเกิดการเสริมพลังในตนเองไปด้วยในระหว่างการเล่าเรื่องที่มีผู้ฟังตั้งใจฟังอย่างจริงจังและจริงใจ การเล่าเรื่องจึงเป็นรูปแบบการทำงานที่นำไปสู่การปลุกสร้างจิตสำนึกและการเสริมพลัง ทั้งพลังในตัวตนของเจ้าของเรื่องและพลังของผู้ฟังซึ่งมีโอกาสเก็บเกี่ยวสาระคุณค่า กลับมาใคร่ครวญในตน กระบวนการเล่าเรื่องจึงเป็นรูปแบบวิธีการพื้นฐานที่ง่าย เป็นธรรมชาติ ไม่ซับซ้อนและเริ่มต้นได้ทันที (อภิญญา เวชชัย. 2554:27)

การศึกษาเรื่องเล่า คือ การศึกษาหนทางที่มนุษย์มีประสบการณ์ต่อโลก กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือชีวิตของมนุษย์ล้วนประกอบไปด้วยเรื่องราวมากมาย การวิจัยแนวเรื่องเล่ามีข้อสันนิษฐานพื้นฐานสามประการ ได้แก่ (1) มนุษย์จะจัดระเบียบประสบการณ์ที่เรามีต่อโลกในรูปของเรื่องเล่า (2) นักวิจัยแนวเรื่องเล่าถือว่า เรื่องราวที่มีการเล่าสู่กันฟังนั้น ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตและปัจจุบันของแต่ละบุคคล การให้คุณค่าหรือค่านิยมของแต่ละบุคคลที่อยู่ในเรื่องราวนั้น ผู้ที่ถูกกล่าวถึง ตลอดจนเวลาและสถานที่ที่อยู่ในเรื่องเล่านั้น (3) เป็นข้อสันนิษฐานที่สอดคล้องกับประการที่สอง โดยถือว่า เรื่องเล่าเป็นเรื่องที่บรรจุความหลากหลายของเสียงที่เล่า (Multivoicedness) หรือเรื่องเล่าสามารถมีความหมายที่หลากหลาย

ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ การเล่าและฟังเรื่องราว มนุษย์ใช้เรื่องเล่าเพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจกับบุคคลและเหตุการณ์ มนุษย์คิด ฝัน จดจำ สร้างความหวัง คาดหวัง เชื่อ วางแผน เรียนรู้ โดยอาศัยเรื่องเล่า (Hardy, 1968 in Conle, 2000 : 254 อ้างถึงใน นภาภรณ์ หะวานนท์. 2552) ในการดำเนินชีวิต บุคคลจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านเข้ามามากมาย โดยเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในชีวิต บุคคลจะมีการตีความสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาจใช้จินตนาการ ภาพในใจ

ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ความอ่อนไหว ความปรารถนา เพื่อสร้างความหมายให้กับสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่าประสบการณ์ของบุคคลนั้น ดังนั้นประสบการณ์จึงแตกต่างกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง เพราะได้ผ่านการตีความของบุคคลนั้นๆ แต่ละคนต่างมีประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์กับโลกรอบ ๆ ตัวและกับตนเองอยู่ตลอดเวลา เหตุการณ์เหล่านี้มีลักษณะเป็นเครือข่ายโยงที่ซับซ้อนจนยากที่จะเข้าใจได้ การจัดระเบียบประสบการณ์ที่ผ่านมาในรูปของเรื่องเล่าที่มีความหมายเป็นวิธีการเดียวที่บุคคลสามารถจะเข้าใจชีวิตของตนเองอย่างเป็นระบบได้ เรื่องเล่าจึงเป็นการบอกกล่าวหรือการทบทวนประสบการณ์หรือวิธีการหาทางออกของปัญหาหรือการรับรู้ชีวิตตนเองอย่างเป็นระบบ บุคคลสร้างเรื่องราวของตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยผู้เล่าเรื่องมองว่าเรื่องราวที่นำมาเล่ามีความสมเหตุสมผลทั้งสำหรับตัวผู้เล่าและสำหรับผู้อื่นด้วย (Sharkey, 2004 อ้างถึงใน นภาภรณ์ หะวานนท์. 2552) การเล่าถึงประสบการณ์ของตนเองอาจเป็นการแสดงออกถึงการคัดค้านหรือสนับสนุนรูปแบบทางสังคมของอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมของผู้เล่าเรื่อง เรื่องราวต่างๆ ที่บุคคลเล่าเกี่ยวกับตนเองได้รับอิทธิพลจากชิ้นส่วนของอัตลักษณ์ของบุคคลนั้นๆเช่น เพศ อายุ ชาติพันธุ์ ฐานะ สภาวะทางร่างกายฯลฯ เรื่องราวจึงสะท้อนระบบความสัมพันธ์หรือโลกทางสังคมที่บุคคลดำรงชีวิตอยู่

ประยุกต์ใช้เครื่องมือในการวิจัยเรื่องเล่า (Narrative) กับผู้สูงอายุ

การเลือกวิจัยโดยใช้เรื่องเล่าเป็นเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถนำไปปรับใช้ได้ในการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์โดยตรง เช่น นักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลและสาธารณสุขต่างๆ โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้ความช่วยเหลือ เช่น กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มแรงงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ ฯลฯ และอีกส่วนของการปรับใช้ทางอ้อมในการศึกษาข้อมูลผ่านการทำงานวิจัย ซึ่งก็สามารถปรับใช้ได้กับทุกกลุ่มเช่นกัน ทั้งนี้การนำเรื่องเล่ามาเป็นเทคนิคในการทำวิจัยอาจจะไม่จำเป็นที่ใช้รูปแบบนี้เพียงอย่างเดียวแต่อาจจะมีเครื่องมืออื่นๆ ที่สามารถใช้ควบคู่ไปกับการนำเสนอผลการศึกษาเพื่อการสร้างเข้าใจที่รอบด้าน เช่น แผนผังครอบครัว (Genograms/Family Tree) แผนผังนิเวศ (Eco map) และเส้นแสดงประวัติชีวิต (Time series) โดยเฉพาะการทำวิจัยกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ถือได้ว่าเป็นช่วงวัยของการเก็บสะสมความรู้และประสบการณ์ที่มากมายและน่าสนใจ ดังนั้นการเลือกที่จะทำงานวิจัยกับ

ผู้สูงอายุอาจจะต้องคำนึงถึงเทคนิค วิธีการ ที่สอดคล้องกับอุปนิสัยและลักษณะของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ กล่าวคือ ผู้สูงอายุมีอุปนิสัยที่ชอบพูดชอบเล่าเรื่องราวในชีวิตของตนเองทั้งดีและไม่ดีให้แก่ลูกหลานฟัง ทั้งที่จำได้บ้างไม่ได้บ้าง และผู้สูงอายุจะมีความสุขทุกครั้งที่เมื่อมีบุคคลที่ให้ความสนใจในเรื่องที่ตนเองได้เล่า อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดเรื่องราวของผู้สูงอายุถือได้ว่าช่วยเสริมพลัง (empowerment) และบำบัด (therapy) ในตัวเองได้อีกทางหนึ่ง

1.มุมมองเชิงความสัมพันธ์ผ่านแผนผังครอบครัว (Genograms/Family Tree)

การนำแผนผังครอบครัว (Genograms / Family Tree) มาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในบริบทเชิงความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ แบบแผนพฤติกรรมในเครือญาติ ของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจนและมีความละเอียด เพราะการใช้เครื่องมือนี้ควบคู่ไปกับการบอกเล่าเรื่องราวในช่วงชีวิตของตนเองที่ผ่านมาแล้วผ่านการนำเสนอที่ละเอียดชัดเจน และสามารถสร้างความเข้าได้ง่ายสำหรับผู้อ่านในภายหลัง โดยการนำเสนอเหล่านี้จะใช้สัญลักษณ์เป็นกุญแจสำคัญในการช่วยสื่อให้เห็นความสัมพันธ์ในบริบทความครัวผ่านคำบอกเล่ามาสู่ภาพวาด ดังนี้

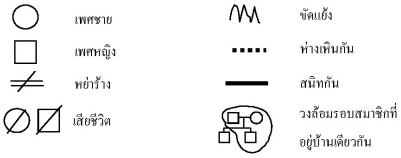

ภาพที่ 1 แผนผังครอบครัว (Genograms / Family Tree)

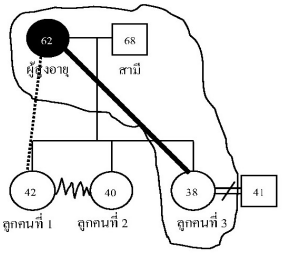

การแสดงรายละเอียดของแผนผังครอบครัวของผู้สูงอายุจะทำให้เข้าใจบริบทของครอบครัวของผู้สูงอายุคน ๆ คนนั้นมากขึ้น พร้อมทั้งบริบทด้านความ

สัมพันธ์ที่ พ่อแม่ (ผู้สูงอายุ) มีต่อลูกหลาน หรือแม้แต่ตัวลูกหลานเองที่มีความสัมพันธ์อย่างไรกับผู้สูงอายุของบ้าน เมื่อทราบในข้อมูลรายละเอียดเหล่านี้ก็จะสามารถวิเคราะห์และมองภาพรวมของชีวิตครอบครัวและพี่น้องของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจนขึ้น

2. มุมมองเชิงนิเวศผ่านแผนผังนิเวศ (Eco map)

การศึกษางานวิจัยกับผู้สูงอายุผ่านเรื่องเล่า (Narrative) นี้นอกจากสร้างความเข้าใจในส่วนของครอบครัวของและความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุแล้วยังจะต้องมองบริบทภายนอก การสร้างความสัมพันธ์จากภายนอก ทั้งเพื่อนเก่าวัยเดียวกันและต่างวัย เพื่อนบ้าน สถานที่ทำงาน สถานที่ออกำลังกาย หัวหน้างานเก่า เป็นต้น ซึ่งบริบทของสภาวะแวดล้อมของผู้สูงอายุส่วนนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจในการใช้ทักษะชีวิตของตนเองเพื่อให้สามารถที่เข้ากับผู้อื่นในสังคมได้ แต่ทางกลับกันก็จะมองในส่วนที่เป็นปัญหาด้วยว่าผู้สูงอายุมีความขัดแย้ง ชอบ/ไม่ชอบ ใครส่วนไหนบ้างในระบบสิ่งแวดล้อมของตนเองด้วยเหตุผลสิ่งใด พร้อมตั้งการจัดการกับที่เกิด ดังนั้น การปรับใช้เครื่องมือนี้กับผู้สูงอายุผ่านคำบอกเล่าของเจ้าของประสบการณ์นี้จะสามารถเข้าใจในส่วนของความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุและเครือข่ายได้อย่างชัดเจน

สัญลักษณ์แทนการแสดงความสัมพันธ์

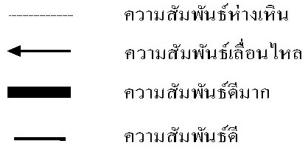

ภาพที่ 2 แผนผังนิเวศ (Eco map)

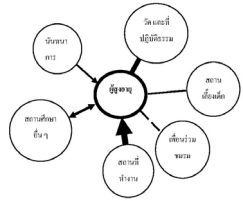

เครื่องมือแผนผังนิเวศ (Eco map) เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งน่าสนใจในการนำเป็นส่วนช่วยในการถ่ายทอดบริบททางสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุที่มีการ

สร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ และยิ่งวัยสูงอายุจะเป็นวัยที่ผ่านเรื่องราวในชีวิตมากมาย ดังนั้น จึงทำให้คนในวัยนี้มักมีเพื่อนเก่าและเพื่อนใหม่หรือเครือข่ายอื่น ๆ มากมาย ซึ่งถ้าใช้การบอกเล่าและบรรยายในรูปแบบของพรรณนาเพียงอย่างเดียวก็ทำให้เกิดความเข้าใจที่ยากขึ้น ฉะนั้น การใช้แผนผังนิเวศมาเป็นเครื่องมือที่ช่วยสื่อสารให้แก่ผู้อ่านได้เกิดความเข้าใจในบริบททางสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุได้อย่างครบถ้วย

3.มุมมองบริบทเชิงตัวตนผ่านเส้นแสดงประวัติชีวิต (Time series)

เป็นเครื่องมือที่ช่วยอธิบายการดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงวัยประกอบกับเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ในชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อการเข้าใจในบริบท ความเป็นมาที่สำคัญ ๆ ตลอดช่วงชีวิตของคนคนหนึ่งได้อย่างละเอียด และเห็นภาพที่ชัดเจน ทั้งการแสดงให้เห็นทั้งเหตุการณ์ที่ประทับใจ จุดเปลี่ยนในช่วงชีวิต พร้อมทั้งจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่การเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ซึ่งการทำเส้นแสดงประวัติชีวิตนี้จะช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นภาพช่วงชีวิตของผู้สูงอายุที่เป็นปฏิบัติงานอาสาสมัครได้รอบด้าน

รูปแบบที่ 3 เส้นแสดงประวัติชีวิต (Time series)

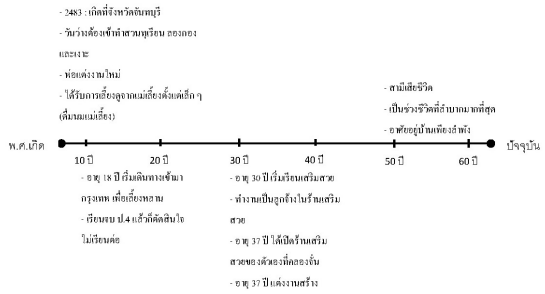

การเลือกใช้เส้นแสดงประวัติชีวิตเป็นอีกเครื่องมือสำหรับการทำงานวิจัยกับผู้สูงอายุผ่านเทคนิคเรื่องเล่านี้เป็นการใช้ที่มีความเหมาะสมมากสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากหลักสำคัญของการทำวิจัยแบบเรื่องเล่า (Narrative) คือ การเปิดโอกาสให้เจ้าของประการณ์ชีวิตได้บอกเล่าเรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิตทั้งเรื่องที่ดีและไม่ได้ อยากจดจำและไม่อยากจดจำ ผู้เล่าก็ได้ปลดปล่อยและบำบัดตัวเองการบอกเล่าเรื่องราวในที่นี้ต้องยึดหลักของเจ้าของประการณ์เป็นที่ตั้ง ในขณะที่ผู้ฟังก็ต้องตั้งใจฟังอย่างมีสติ เพื่อการจับประเด็นที่น่าสนใจจากเรื่องราวที่ได้บอกผ่าน

คำพูดต่าง ๆ ทั้งนี้การบอกเล่าของผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกันที่จะมีเรื่องราวที่ผ่านเข้ามาในชีวิตตั้งแต่เกิดจนปัจจุบัน ซึ่งถ้าจะให้ผู้บันทึกเรื่องราวฟังและจดบันทึกเพื่อการพรรณนาเพียงอย่างเดียวคงไม่ไหว ดังนั้น การใช้แผนผังครอบครัวเป็นเครื่องมือเสริมในการช่วยบอกเล่าผ่านเส้นชีวิตตามแบบช่วงอายุที่ผู้สูงอายุได้พบเจอและก้าวผ่านสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาจนถึงปัจจุบัน

ความท้าทายสำหรับนักวิจัยในการใช้วิธีการแนวเรื่องเล่า

การเริ่มต้นทำงานวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วนอกจากจะคำนึงถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากผลการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ วิธีวิทยาการศึกษา ข้อจำกัด กลุ่มเป้าหมาย ความเป็นไปได้ของการทำวิจัยแล้ว แต่บางครั้งยังต้องคำนึงถึงเทคนิคที่นอกเหนือออกไปเพื่อการได้มาของข้อมูลที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ที่สุด เหมือนการเลือกเครื่องมือทั้ง 3 มาประยุกต์ใช้กับเก็บข้อมูลผ่านเรื่องเล่าของผู้สูงอายุข้างต้นที่เป็นการปรับใช้ให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้ศึกษาต้องการเก็บว่าเครื่องมือเหล่านั้นจะสามารถช่วยผ่อนแรงและให้ประโยชน์ต่องานวิจัยชิ้นนั้นอย่างไร พร้อมกันนั้นเครื่องมือเหล่านี้เหมาะสมกับกลุ่มที่ต้องการศึกษาหรือไม่ ดังนั้น การทำงานวิจัยออกสู่สังคมแต่ละครั้งนักวิจัยก็จะพบความท้าทายที่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกกระบวนการ และทุกกลุ่มเป้าหมายของการทำงานวิจัย การทำงานกับกลุ่มผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกันที่ต้องพบความท้าทายอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การวิจัยโดยใช้เทคนิคเรื่องเล่ากับกลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นอีกหนึ่งความท้าทายของนักวิจัยที่ทำงานกับกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนี้

ความท้าทายความสามารถในการจับใจความและประเด็นสำคัญ

การสะท้อนอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุผ่านคำบอกเล่า การบอกเล่าเรื่องราวของผู้สูงอายุที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันจะทำให้ผู้ฟังที่มีความตั้งใจฟังนั้นสามารถที่จะสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนหรืออัตลักษณ์ที่แท้จริงของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน ผ่านกระบวนการเล่าที่เกิดการก้าวผ่านปัญหาและอุปสรรคในแต่ละครั้ง สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงมุมมอง วิธีคิด และการจัดการกับปัญหาที่ดีได้ หรือแม้กระทั่งวิธีคิดที่ไม่ดีก็สามารถนำมาเป็นบทเรียนให้กับชีวิตได้ ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติชีวิตจากผู้สูงอายุ ของนักวิจัยแนวเรื่องเล่าจะได้เรียนรู้เรื่องราวมากมายจากผู้สูงอายุที่ได้ถ่ายทอดผ่านมิติต่าง ๆ ในช่วงชีวิต ซึ่งการเรียนรู้จากผู้ที่ผ่านชีวิตหรือผ่านความลำบากมาก่อนจะเป็นบทเรียนที่ดีและคุ้มค่าให้แก่นักวิจัยอย่างเต็มเปี่ยม

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของนักวิจัยก็ต้องผ่านกระบวนการจับใจความและประเด็นสำคัญขณะเล่าเรื่อง และภายหลังที่ผู้สูงอายุเล่าเรื่อง เพื่อสร้างการเรียนรู้และเข้าใจในเนื้อความได้อย่างลึกซึ้ง พร้อมการตีความในประเด็นสำคัญที่สามารถวิเคราะห์เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่บุคคลอื่น ๆ ต่อไปได้

ความท้าทายในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ การสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ฟังเรื่องเล่า ในช่วงระหว่างของการถ่ายทอดเรื่องราวระหว่างผู้สูงอายุกับนักวิจัยนั้นสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อให้การพูดคุยที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างธรรมชาติและเกิดความสุขกันทั้งสองฝ่ายเนื่องด้วยผู้สูงอายุในฐานะผู้เล่าเหมือนได้ปลดปล่อยตัวเองของจากความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งอดีต โดยการใช้การเล่าเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยบำบัดโดยธรรมชาติในขณะที่นักวิจัยก็รับฟังอย่างเคารพให้เกียรติแก่ผู้สูงอายุอย่างเต็มเปี่ยม อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเล่าเรื่องของผู้สูงอายุกับนักวิจัยถือเป็นความสัมพันธ์ที่สร้างเต็มอิ่มในความรู้และการเติบโตของกันและกัน

ความท้าทายต่อทักษะในการสรุปเขียนวิเคราะห์ประมวลเรื่องราว การร้อยเรียงเรื่องราวที่ได้จากการฟัง ความท้าทายที่เกิดขึ้นจากภายหลังการเสร็จสิ้นการพูดคุยกับผู้สูงอายุ ซึ่งนักวิจัยจะต้องใช้สมาธิและความสามารถในการวิเคราะห์และประมวลเรื่องราวที่ได้รับฟังมาจากผู้สูงอายุมาเรียบเรียงเรื่องราวให้เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจและเรื่องราวสามารถสะท้อนในความเป็นตัวตนของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง เพื่อการสะท้อนให้เห็นข้อมูล และเส้นทางการเติบโตที่ทรงพลังอันนำไปสู่การเป็นแบบอย่างหรือวิธีคิดอีกมิติหนึ่งให้แก่บุคคลในรุ่นหลังได้อย่างรู้เท่าทัน ดังนั้น ความท้าทายต่อทักษะนี้ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งข้อที่มีความสำคัญในการใช้วิธีการวิจัยแนวเรื่องเล่า (Narrative) เพื่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคม

ความท้าทายต่อทักษะการฟังอย่างมีสติ (Active Listening) การฟังอย่างมีสติถือจุดเริ่มหลักในการให้เกียรติด้วยการฟังอย่างตั้งใจ และเป็นการเคารพผู้สูงอายุในฐานะเจ้าของเรื่องเล่า อีกนัยหนึ่งสามารถช่วยให้นักวิจัยจับประเด็นสำคัญที่ออกจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุได้ เนื่องจากการถ่ายถอดเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตจะไม่มีขอบเขตที่แน่นอนหรือไปจำกัดการเล่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เล่าเรื่องราวที่ตนเองอยากเล่าด้วยความเต็มใจ โดยที่นักวิจัยอาจจะ

ต้องมีประเด็นที่ตนเองสนใจไว้ในใจ เพื่อจับประเด็นที่เกี่ยวข้องในการศึกษาประเด็นสำคัญ

ความท้าทายสำหรับผู้สูงอายุในการใช้เทคนิคเรื่องเล่า

นอกจากความท้าทายสำหรับนักวิจัยในการใช้เทคนิคเรื่องเล่าที่ได้รับโดยตรง และอ้อมแล้ว ผู้สูงอายุในฐานะเจ้าของเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์อันล้ำค่านี้ก็ได้เรียนรู้จากการเล่าเรื่อง และเรื่องเล่าของตนเองด้วยเช่นกัน ดังนี้

ความท้าทายด้านความสามารถในการทบทวนเรื่องราวและถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต กล่าวคือ ความท้าทายที่เกิดขึ้นจากการย้อนคิด และสะท้อนคิดในความทรงจำ ซึ่งผู้สูงอายุมีโอกาสได้ทบทวนเรื่องราวในชีวิต ช่วงเวลาที่ผ่านมาในชีวิตของผู้สูงอายุผ่านเรื่องราวมากมายทั้งเรื่องดีและเรื่องร้ายเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไปน้อยคนที่จะกลับมาหยุดคิดหรือทบทวนเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น แต่เนื่องด้วยปัจจัยมากมายในชีวิตที่ทำให้คนเราไม่มีเวลาที่จะได้ไตร่ตรองบทเรียนในอดีตเพื่อพัฒนาปัจจุบันเลยจนกระทั่งเป็นวัยสูงอายุก็จะกลายเป็นวัยที่บ่มเพาะความรู้มากมายเอาไว้เพื่อรอคอยวันที่จะเปิดเผยเรื่องราวเหล่านั้นให้ผู้คนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์อันล้ำค่า ดังนั้น เทคนิคเรื่องเล่า (Narrative) จึงเป็นพื้นที่ที่พร้อมให้ผู้สูงอายุได้ทบทวนเรื่องราวในชีวิตและประสบการณ์ของตนเองแล้วถ่ายทอดบทเรียนที่ผ่านมาสู่ลูกหลานและเยาวชนต่อไป

ความท้ายทายต่อทักษะในการเล่าเรื่องหรือทักษะทางภาษา/การพูด/การสื่อสาร ผู้สูงอายุสามารถเลือกที่จะเปิดเผยในสิ่งที่ต้องการจะเปิดเผยได้ การบอกเล่าเรื่องราวไม่มีขอบเขตที่แน่นอนในวิธีการในการเล่า แต่เป็นการปล่อยอิสระให้ผู้สูงอายุเลือกที่จะบอกเล่าได้ด้วยตนเองว่าจะเล่าเรื่องใดให้สังคมรับรู้ หรือจะเลือกเก็บเรื่องใดเอาไว้กับตนเองไปจนวันสิ้นลมหายใจ ผู้สูงอายุเป็นผู้เลือกและกำหนดเนื้อหาเอง เพราะผู้สูงอายุเป็นเจ้าของเรื่องราวเหล่านั้น

ความท้าทายต่อทักษะในการให้ความหมายกับประสบการณ์ในชีวิตของตนเอง กล่าวคือ ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่ให้ความหมายของประสบการณ์ชีวิตได้ด้วยตนเอง โดยผู้สูงอายุเลือกที่จะบอกเล่าเรื่องราวในชีวิตเอง และก็ต้องให้ความหมายในประสบการณ์ชีวิตของตนเองโดยผ่านการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุเป็นเจ้าของและนิยามประสบการณ์เหล่านั้นด้วยตัวเอง ซึ่งประสบการณ์ที่ผ่านการบอกเล่าของผู้สูงอายุจะมีความหมายในแตกต่างกันในแต่ละช่วงจังหวะชีวิต

เมื่อการเล่าเกิดขึ้นผู้สูงอายุจะนิยามความหมายของช่วงชีวิตของตนเองได้อย่างมีความสุข

ความท้าทายต่อความสามารถในการเข้าใจและยอมรับ รวมถึงเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกับอดีตได้อย่างสันติได้ ซึ่งผู้สูงอายุได้มองเห็นจุดเปลี่ยนผันในชีวิตของตนเองผ่านคำบอกเล่าของตนเอง ขณะช่วงระหว่างเวลาของการบอกเล่านอกจากที่นักวิจัยจะสามารถเรียนรู้จากประวัติชีวิตของผู้สูงอายุแล้ว ตัวผู้สูงอายุเองก็สามารถที่จะมองเห็นจุดเปลี่ยนผ่านในแต่ละช่วงชีวิตของตนเองได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ว่าที่ผ่านมาตนเองดำเนินชีวิตในรูปแบบไหน ผ่านอะไรมาบ้างทั้งเรื่องที่ดีและไม่ดี แล้วตนเองสามารถก้าวผ่านเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นมาได้อย่างไร ซึ่งขณะถ่ายทอดผู้สูงอายุจะสามารถมองเห็นจุดเปลี่ยนเหล่านี้ได้

บทสรุป

การศึกษางานวิจัยเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีหลักการและเหตุผลมากที่จะตอบได้ว่าควรที่เลือกใช้วิธีการศึกษาแบบไหนที่สามารถตอบโจทย์วิจัยเราได้มากที่สุด โดยที่แต่ละวิธีวิทยาการศึกษาก็จะมีความโดนเด่นและความน่าสนใจก็อยู่ที่นักวิจัยจะเป็นผู้ออกแบบให้สอดรับกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างไร แต่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุนั้นวิธีวิทยาการวิจัยแบบเรื่องเล่า (Narrative) ก็เป็นอีกหนึ่งเทคนิคที่น่าสนใจในการที่จะนำมาปรับใช้ในการศึกษาเรื่องราวและประสบการณ์ชีวิตที่ล้ำค่าของผู้สูงอายุแต่ละราย เพราะเป็นวิธีการที่สามารถเข้าถึงความรู้ และความจริงของชีวิตผู้สูงอายุได้อย่างถ่องแท้ ผ่านคำบอกเล่าเรื่องราวในชีวิตที่ถูกถ่ายทอดออกมา การเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการบอกเล่าประสบการณ์ชีวิตครั้นเมื่อในอดีตมาจนถึงปัจจุบันทำให้ตัวผู้สูงอายุเองได้มีโอกาสหยุดคิดทบทวนเรื่องราวของตนเองที่ผ่านมา การก้าวผ่านของแต่ละในช่วงชีวิต การจัดการกับปัญหาและอุปสรรค และการดำเนินชีวิตในสังคม

อย่างไรก็ตาม นักวิจัยเองก็เกิดความเข้าใจว่าประสบการณ์ชีวิตของบุคคลหนึ่งหรือผู้สูงอายุแต่ละคนจะมีความหลากหลายและซับซ้อนที่แตกต่างกัน ได้เข้าใจอารมณ์และความรู้สึก พร้อมทั้งเข้าใจการให้ความหมายในบริบทของแต่ละช่วงชีวิตด้วยตนเอง และบริบทของความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในสังคมรอบตัว ทั้งนี้งานวิจัยในลักษณะนี้จะไม่มีการค้นหาความจริงที่แน่นอนและตายตัว

นักวิจัยไม่สามารถวิเคราะห์ในลักษณะการจับผิดเนื้อหาที่ผู้สูงอายุบอกเล่าได้ เพราะความหมายเหล่านั้นผู้สูงอายุกำหนดเอง แต่นักวิจัยจะต้องใช้ทักษะในการวิเคราะห์และประมวลข้อมูลที่ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่ผู้สูงอายุก็จะต้องมีสติในการบอกเล่าเรื่องราวที่จะคัดสรรมาบอกเล่าให้นักวิจัยได้รับฟัง ดังนั้น นักวิจัยและผู้สูงอายุจะต้องมีสมาธิและมีสติอยู่ในบทสนทนาเหล่านั้นจนกว่าเสร็จสิ้นกระบวนการเพื่อไม่ตกหล่นของข้อมูล ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของความท้าทายที่นักวิจัยและผู้สูงอายุต้องก้าวผ่านด้วยความภาคภูมิใจเช่นกัน ท้ายที่สุดแล้วการใช้เทคนิคเรื่องเล่ากับผู้สูงอายุสามารถเสริมพลังให้ตัวผู้สูงอายุและนักวิจัยได้โดยธรรมชาติของบทสนทนา

เอกสารอ้างอิง

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2552). *ทักษะการบำบัดแนวเรื่องเล่าและทักษะการวิจัยแนวเรื่องเล่า : ทักษะสองด้านในเนื้อเดียวกัน*. พริกหวานกราฟฟิค. กรุงเทพมหานคร.

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2554). *หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์ 1 วิชา สค. 223 ภาค 2*. (เอกสารคำสอน). หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์บัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กฤษดา ปั้นเอี่ยม. (2561) *ผลของการสร้างบรรทัดฐานทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ผ่านเรื่องเล่าของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

จุฑารัตน์ แสงทอง. (2556). *ประสบการณ์ชีวิตและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่ปฏิบัติงานอาสาสมัครในโรงพยาบาลของรัฐ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จุฑารัตน์ แสงทอง. (2555). *การประยุกต์ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Narrative) กับผู้สูงอายุที่ทำงานอาสาสมัครผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุภายใต้ศูนย์บริการสาธารณสุขร่มเกล้า*. (รายงานการฝึกภาคปฏิบัติระดับบัณฑิตศึกษา) หลักสูตรสงคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นภาภรณ์ หะวานนท์. (2553). *วิธีการศึกษาเรื่องเล่า : จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคมสงเคราะห์ (Narrtive Approach : The Turning Point of Social Science Research)*. รายวิชาการวิจัยประวัติชีวิตในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ (สค 622) ภาคเรียนที่ 2 ปี คณะสังคมสงเคราะห์. มหาวิทยาลัยธรรมศาตร์.

นิภา ศรีไพโรจน์.2555). *พัฒนาการของวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์*. สืบค้นวัน 2 ธันวาคม 2564. จาก http://www.watpon.in.th/Elearning/res12.htm

นิตยาพร ทองเพรช และคณะ. (2563). *93 วันสู่สังคม "คนชรา" 5 จังหวัด คนแก่เยอะสุด - น้อยสุด*. กรมสุขภาพจิต,กระทรวงสาธารณสุข

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2564). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2563*. นครปฐม:สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

เลิศวัลลภ ศรีษะพลภูสิทธิ และ ธมนพัชร์ ศรีษะพลภูสิทธิ. (2556) การปรับตัวเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. 20(1)

พิรุณพร แสนรังค์. (2554). *การให้ความหมายต่อประสบการณ์ชีวิตโดยใช้กิจกรรมศิลปะในการวิจัยเรื่องเล่า : กรณีศึกษาเด็กที่มีเชื้อเอชไอวี จังหวัดขอนแก่น* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัฒนภาณุ ทูลธรรม. (2563). ปริทรรศน์การวิจัยแนวเรื่องเล่าทางสังคมศาสตร์สู่งานสังคมสงเคราะห์*วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์แลสังคมศาสตร์*. 11(1) 1 มกราคม-มิถุนายน 2563

อภิญญา เวชยชัย. (มปป). การเสริมพลังอำนาจในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. อัดสำเนา.

เอกกนก พนาดำรง. (2556). การเขียนเรื่องเล่า ด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง (Story telling). สืบค้นวัน 2 ธันวาคม 2564. จาก http://www.thayanghospital.go.th/download/Storytelling.pdf